

De dualiteit van Vlaamse tienerchattaal: tussen internationale en lokale chatcultuur

BENNY DE DECKER

In de maatschappelijke discussie rond de zogenaamde taalverloeding waaraan de huidige generatie jongeren ten prooi zou vallen, wordt wel vaker met een beschuldigende vinger gewezen naar nieuwe communicatietechnologieën zoals chat en sms. Het taalgebruik dat tieners in hun online conversaties produceren, zou voor buitenstaanders maar moeilijk te begrijpen zijn en bovendien een nefaste invloed hebben op hun 'offline' taal- en spellingsvaardigheden. Wetenschappelijk bewijs hiervoor werd tot nu toe nog niet geleverd. Om een debat te kunnen voeren over de impact van het gebruik van sociale media in het algemeen en van chattaal in het bijzonder, is evenwel in de eerste plaats een gedetailleerde en veelzijdige beschrijving van die chatcommunicatie nodig, die verder kijkt dan ongefundeerde stereotypen en uitvergrotingen. Daarom werd aan de Universiteit Antwerpen tussen 2007 en 2013 een omvangrijk corpus van spontane en informele Vlaamse tienerchattaal verzameld. Uitvoerige analyses leggen een aantal opvallende tendensen bloot.

Het bestudeerde chatcorpus (zie De Decker, 2014) heeft een omvang van ruim twee miljoen woorden en bevat taalmateriaal van bijna 28.000 Vlaamse tieners, dat werd geproduceerd op drie verschillende kanalen: MSN, Facebook Chat en Netlog. Hoofdzakelijk betreft het 'prototypische' chatconversaties, die veel gemeen hebben met gesproken interactie. Twee of soms meerdere gesprekspartners, die elkaar doorgaans ook in het echte leven kennen, zijn simultaan aanwezig – 'online' dus – en interageren synchroon met elkaar. De conversatie kent snelle beurtwisselingen en handelt over de meest uiteenlopende en alledaagse onderwerpen. Chatters praten soms uren aan een stuk en in verschillende gespreksvensters tegelijk. Het Netlogmateriaal bevat ook asynchrone(re) communicatie, met weliswaar net zo goed een uiterst informeel karakter, zoals blogberichten of commentaren bij foto's.

Behalve het feit dat de participanten elkaar tijdens het chatten gewoonlijk niet kunnen zien, bestaat het grote verschil met een face-to-faceconversatie er nog in dat online communicatie in een geschreven medium verloopt. Toch is een chatgesprek niet zomaar te beschouwen als de schriftelijke neerslag van gesproken interactie. Chattaal wordt het best bekeken als een apart genre, waarin elementen uit de schrijf- en de spreektaal gecombineerd worden met typische, genregebonden kenmerken. Daardoor wijkt chattaal dan ook op verschillende vlakken sterk af van de conventionele Standaardnederlandse schrijftaal.

Drie basisprincipes van chatcommunicatie

Er wordt gesteld dat chatters hun online taalgebruik – min of meer bewust – vormgeven aan de hand van drie basisprincipes (Vandekerckhove en Nobels, 2010; Androutsopoulos, 2011).

(1) Schrijf zoals je spreekt

Vanwege het informele en spontane karakter van de meeste online conversaties blijkt chattaal de productie van spreektaalvormen, regionalismen en dialectische elementen, die normaliter niet naar de schrijftaal getransfereerd worden, niet alleen mogelijk te maken, maar zelfs in grote mate te stimuleren.

(2) Schrijf zo snel mogelijk

Chatters hanteren daarnaast allerlei strategieën om hun boodschap zo snel mogelijk te kunnen intikken en zo de beurtwisselingssnelheid zo hoog mogelijk te houden. Op die manier brengen ze niet alleen vaart in het gesprek, maar houden ze ook de aandacht van hun conversatiepartner(s) vast. Chatters gebruiken daarom afkortingen en acroniemen, laten letters en woorden weg en vermijden vaak het gebruik van interpunctie en hoofdletters.

(3) *Schrijf expressief*

Ten slotte zoeken chatters ook manieren om hun schrijftaal ‘expressiever’ te maken. Om de afwezigheid van ‘zichtbare’ emoties, intonatie en gelaatsuitdrukkingen in het geschreven genre te compenseren, zetten ze allerhande typografische hulpmiddelen in, zoals hoofdletters, symbolen, emoticons en letterherhaling.

Geen conventionele schrijftaal

Die drie basisprincipes van chattaal leiden tot de productie van heel wat van de standaard afwijkende taal- en spellingsvormen, die door Androutsopoulos (2011) in twee categorieën worden ingedeeld: ‘old vernacular’ (i.e. spreektaal en regionalismen) en ‘new vernacular’ (i.e. typische, meestal universele chattaalmerken). De onderstaande dialoog, die geplukt werd uit een chatgesprek tussen twee tieners A en B uit het Antwerpse, bevat heel wat voorbeelden: tal van spreektaal- en regionale kenmerken (bv. *ne goeien, dieje, kunde*), enkele typische chatafkortingen (bv. *lol* ‘laughing out loud’, *bbl* ‘be back later’) en de smiley *-_-* (die een zucht van verveling weergeeft).

[A]	zou da ne goeien aankoop zijn?
[A]	mama wilt ne laptop voor te freecelle -_-
[B]	lol
[A]	kga mij wasse
[A]	bbl
[B]	om te freecelle
[B]	kunde wel iet cheaper kope ze
[B]	de laptop da ge nu hebt is kapot ofwa
[A]	dieje valt uit
[A]	van de warmte
[B]	koopt nen boek kaarten
[B]	kunde ok freecelle
[A]	dan moet ze zelf dele
[A]	is ze te lui voor

Uit een beperkte steekproef, waarbij vijfduizend woorden uit het corpus werden geclassificeerd, blijkt dat in een chatgesprek slechts ongeveer zes op tien woorden conform de regels van het Standaardnederlands gespeld en gebruikt worden. Het merendeel van de niet-standaardvormen of -schrijfwijzen in Vlaamse tienerchattaal is echter het resultaat van de werking van een van de drie basisprincipes en kan met andere woorden als een min of meer ‘bewuste’ afwijking van de standaardtaal geïnterpreteerd worden. Niet meer dan één woord op vijftig bevat een onmiskenbaar ‘onbewuste’ spel-, taal- of tikfout.

Chattaal blijkt dus, in tegenstelling tot wat er wel eens wordt beweerd, niet te barsten van ‘ongewilde taalfouten’. Het gaat om taalgebruik binnen een welomlijnde context en in een erg specifiek genre, waarin er andere (taal-/spellings)normen gelden, die bovendien nog aan voortdurende verandering onderhevig zijn. Er is tot nu toe geen wetenschappelijk bewijs dat chattaal – of algemener: het gebruik van sociale media – daadwerkelijk een nefaste invloed heeft op de gewone, ‘offline’ taal- en spellingsvaardigheden van jongeren. Bijkomend grootschalig onderzoek is dan ook onontbeerlijk.

Dé (geografisch homogene) Vlaamse tienerchattaal bestaat niet

Vanwege haar uitgesproken informele karakter (cf. het eerste basisprincipe) wordt chatcommunicatie sinds een tweetal decennia ingezet voor sociolinguïstisch, pragmatisch of variationeel linguïstisch onderzoek dat zich normaliter uitsluitend op gesproken taal focust. Zo kan online taalmateriaal ook gebruikt worden om inzichten te verwerven in de evoluties in het Vlaamse taallandschap en de dynamiek van het jonge Nederlands. Een vergelijking van de chatgesprekken van tieners uit verschillende Vlaamse provincies toont dan bijvoorbeeld aan dat er zich onmiskenbaar grote regionale verschillen manifesteren.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit de verspreiding van enkele niet-standaardkenmerken die – op basis van een (vanuit historisch-dialectologisch oogpunt) ruime geografische spreiding en een (veronderstelde) hoge frequentie in de informele spreektaal – traditioneel als de basisingrediënten van Vlaamse tussentaal worden beschouwd (zie Taeldeman, 2008). Slechts een handvol daarvan worden in chattaal daadwerkelijk frequent geproduceerd door jongeren uit heel Vlaanderen (zie De Decker, 2014 voor een uitvoerig overzicht van de frequentiescores). Dat zijn meer bepaald het *gij*-systeem (i.e. de persoonlijke voornaamwoorden *gij, ge, u* en *uw* als equivalenten van de Standaardnederlandse pronomina *jij, je* en *jou(w)*), de *t*-deletie bij korte functiewoorden als *da(t)*, *wa(t)* en *nie(t)*, de vorming van het verkleinwoord op *-ke* (bv. *boekske* i.p.v. *boekje*) en de toevoeging van een expletief *dat* na onderschikkende voegwoorden (zoals in de zin *Ik weet wie dat er komt*).

Andere ‘Vlaamse’ kenmerken die stevast als typisch tussentalig worden gelabeld, doen het lang niet in alle regio’s even goed: de *h*-procope (bv. *ik eb*) blijkt een bij uitstek West-Vlaams verschijnsel, terwijl subjectverdubbeling in de tweede persoon enkelvoud (bv. *hebdegij*), de imperatief op *-t* (bv. *Zwijgt eens*) of een afwijkende verbuiging van de adnominale woorden (bv. *mijnen toffen buurman*) door tieners uit de centrale provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant beduidend vaker worden geproduceerd dan door hun leeftijdsgenoten uit de periferie.

Nog andere veronderstelde ‘algemeen Vlaamse’ substandaardfenomenen, zoals dubbele negatie (bv. *Ik heb niemand niet gezien*) of subjectverdubbeling in de eerste persoon enkelvoud (bv. *dat hebbekiek niet gedaan*), nemen zelfs in het hele corpus slechts een marginale positie in. Die lage frequentiescores kunnen overigens niet zomaar aan de particulariteiten van het chatgenre worden toegeschreven. De (bijna-) afwezigheid van dubbele negatie in de chatdata kan bijvoorbeeld niet louter het gevolg zijn van de drang naar beknoptheid (‘Schrijf zo snel mogelijk’), die de productie van langere varianten zou kunnen blokkeren. Ook bij de toevoeging van het expletief *dat* na onderschikkende voegwoorden is de standaardvorm immers één woord langer dan de standaardvariant en dat kenmerk wordt, zoals gezegd, wél vaak geattesteerd. Dat lijkt dan te suggereren dat dubbele negatie in het informele taalgebruik van Vlaamse tieners gewoonweg veel minder frequent voorkomt dan pakweg expletief *dat*.

Naar analogie hiermee kan ook de relatieve afwezigheid van subjectverdubbeling niet zomaar worden gerelateerd aan het feit dat dergelijke vormen (*hebbekiek, kannekiek*) geen officiële spelling hebben en daarom moeilijker de transfer naar een geschreven genre zouden maken. Heel wat andere Vlaamse substandaardfeatures, bijvoorbeeld de afwijkende adnominale flexie, wijken net zo goed af van de standaardspelling en behalen wél een hoge score in ten minste één regio. Dat wijst erop dat dit type subjectverdubbeling, net als de dubbele negatie, geen stabiel element van het spontane taalgebruik van de chattende tieners vormt.

Toch lijkt het niet onaannemelijk dat zulke genregebonden factoren, zoals de drang naar beknoptheid, schrijftaalautomatismen en de invloed van de officiële spelling, globaal genomen de productie van de non-standaardvarianten in chattaal enigszins belemmeren. Met andere woorden: mochten dezelfde analyses worden uitgevoerd op het gesproken taalgebruik van deze tieners, zou het aandeel van de Vlaamse tussentaalkenmerken allicht gemiddeld wat hoger liggen. Maar de genregerelateerde effecten beïnvloeden de frequentiescores niet in die mate dat bepaalde varianten die in gesproken omgangstaal gebruikelijk zijn, in chatconversaties systematisch uitgesloten worden.

Daarnaast is het eveneens uiterst plausibel dat de hierboven aangehaalde regionale variatiepatronen die de chatdata reveleren, een betrouwbare weergave bieden van regionale variatie in de informele spreektaal van jonge Vlamingen. Er is immers geen enkele indicatie dat de impact van die genregebonden mechanismen zich per regio op een andere manier zou manifesteren. De analyses van het chatmateriaal wijzen er dus op dat er kennelijk niet zoiets bestaat als dé geografisch homogene Vlaamse tienerchattaal. Behalve ‘algemeen Vlaamse’ features infiltreren er bovendien ook heel wat lokale en dialectische vormen in de online interacties, die vanzelfsprekend nog sterker regiogebonden zijn. Dat suggereert meteen dat de informele spreektaal van de jongste generatie – i.e. tussentaal – eveneens aan heel wat regionale variatie onderhevig is.

Jongere tieners chatten spelser en creatiever

Behalve door de aanwezigheid van ‘old vernacular’ wordt chattaal ook gekenmerkt door ‘new vernacular’, met name veelal universele,

genregebonden features die vaak in stereotypische omschrijvingen van het chatgenre worden aangehaald en die voortvloeien uit het tweede en derde basisprincipe. Toch blijkt uit onze tellingen dat heel wat van die typische kenmerken in de informele en spontane online communicatie van Vlaamse tieners weinig frequent zijn. Zo komt ‘Leetspeak’, waarbij cijfers de plaats van lettertekens innemen (bijvoorbeeld in *w8* ‘wacht’ of *suc6* ‘succes’), maar in zowat 1 op de 2000 woorden voor.

Bepaalde grafeemreducerende spellingsmanipulaties, zoals het vervangen van *ks, ij* en *ch* door respectievelijk *x, y* en *g* (bv. *nix, zyn* en *sgool*), worden doorgaans maar op een beperkt aantal woorden toegepast, en zeker niet systematisch. Ook het aantal frequent gebruikte afkortingen (zoals *mss* ‘misschien’ en *idd* ‘inderdaad’) en acroniemen (zoals *lol* ‘laughing out loud’ en *bbl* ‘be back later’) blijft zeker overzichtelijk, al lijkt de vorming van dergelijke verkortingen wel een behoorlijk productief proces.

Daarnaast blijkt het gebruik van zulke typische chattaalkenmerken erg sterk leeftijdsgebonden (zie De Decker en Vandekerckhove, in voorbereiding). Jongere tieners van 13 tot 16 jaar oud bedienen zich er gemiddeld veel vaker van dan oudere tieners van 17 tot 20 jaar oud. De innovatieve, speelse en experimentele omgang met taal en spelling blijkt dus na de vroege tienerjaren significant af te nemen. De enige uitzondering vormen acroniemen en afkortingen, die in de oudere leeftijdscategorie even frequent blijven. Dat kan erop wijzen dat zij wel degelijk als functionele verkortingsmechanismen worden ingezet en daarom vaste waarden in Vlaamse chattaal konden worden, terwijl andere spellingsmanipulaties veeleer het resultaat zijn van speelse taalcreativiteit.

Dat besluit wordt ondersteund door de verrassende vaststelling dat de ‘new vernacular’-features significant vaker voorkomen in het Netlogmateriaal dan op de *Instant Messaging*-kanalen MSN en Facebook Chat. Het asynchrone(re) karakter van de communicatie op de sociaalnetwerksite leidt, in tegenstelling tot wat er in de literatuur doorgaans wordt beweerd, niet automatisch tot een grotere conformering aan de Standaardnederlandse schrijftaalnormen. Wel lijkt het net meer tijd en ruimte te bieden voor experimentele en creatieve taal- en spellingskeuzes. Netlog richt zich natuurlijk in hoofdzaak op informele interactie tussen jongeren en kan daarom niet representatief voor alle asynchrone CMC-media worden genoemd.

Tegelijk nuanceert de vaststelling dat ook acroniemen, afkortingen, leetspeak en bepaalde grafeemreducerende spellingsmanipulaties significant méér op Netlog worden geattesteerd dan in *Instant Messaging*, hun rol als louter functionele verkortingsmechanismen. Netloggers staan immers minder onder tijdsdruk, en toch blijken ze meer ‘new vernacular’ te produceren, hoewel dat stevast wordt geassocieerd met het nastreven van een hogere beurtwisselingsnelheid. Dat lijkt te suggereren dat voor chatters het gebruik van genre- en mediumgerelateerde conventies an sich primeert op de drang naar een beknopte communicatie. Natuurlijk kan het soms ook op een sociaalnetwerksite als Netlog mooi meegenomen zijn als de gebruiker wat minder karakters moet tikken, maar deze resultaten lijken erop te wijzen dat de impact van het tweede basisprincipe (‘Schrijf zo snel mogelijk’) op chattaal ietwat wordt overschat.

Engels? Da's wel nice!

Ten slotte is het geen verrassing dat in het bestudeerde chatcorpus de impact van het Engels aanzienlijk blijkt. Vlaamse chatters insereren heel wat anglicismen in hun online communicatie: in ongeveer één post op acht is ten minste één woord van Engelse oorsprong te vinden. *Nice* is het populairst, maar ook *sucken* en *dude* zijn erg frequent, net als allerhande terminologie uit de wereld van ICT, games en muziek, waarvoor vaak niet eens een courant Nederlands alternatief voorhanden is. Hieronder sommen we de tien courantste anglicismen op in een deel van het chatcorpus (ca. 920.000 woorden) dat manueel doorploegd werd om de ontlening uit het Engels in kaart te brengen.

1. <i>nice</i> (1.202)	2. <i>sucken</i> (763)
3. <i>dude</i> (711)	4. <i>(p)ownen</i> (663)
5. <i>yeah</i> (516)	6. <i>nope</i> (490)
7. <i>lame</i> (434)	8. <i>checken</i> (399)
9. <i>mail</i> (392)	10. <i>online</i> (317)

De meeste van deze frequente ontleningen zijn typische jongerentaalwoorden, zoals ook *(p)ownen*, afgeleid van het Engelse *to own*. De *p*-variant is oorspronkelijk een spelfout die – om onduidelijke redenen – wereldwijd door chatters is opgepikt en zijn weg heeft gevonden naar het jongerenlexicon. *(P)ownen* wordt gebruikt in de betekenis van 'verslaan', 'beter zijn dan' of (intransitief) 'goed zijn', meestal in een *gaming*-context: bv. *ik poon u compleet*.

'Switches' naar het Engels blijven doorgaans wel beperkt tot één woord, dat dan in een Nederlandse zin wordt ingepast, zoals *kunde wel iet cheaper kope ze* in het bovenstaande voorbeeld. Langere switches zijn zeldzaam (slechts ca. 3 procent) en hebben bovendien niet zelden een sterk idiomatisch karakter, bv. *check it out of correct me if I'm wrong*. Het merendeel van de ontleningen heeft geen specifieke pragmatische functie, wat er vermoedelijk op wijst dat het de *mixing*-praktijk op zich is die als 'cool' en 'trendy' wordt ervaren.

Niet zelden geven de chatters de ontleende anglicismen een eigen tintje door ze op de een of andere manier te 'vernederlandsen'. Dat gaat dan niet alleen om quasi-verplichte morfologische adaptaties (Engelse werkwoorden volgen bijvoorbeeld het Nederlandse vervoegingssysteem), maar ook om verschuivingen op semantisch vlak. Een bekend voorbeeld is het gebruik van het Engelse woord *show* als adjectief, als synoniem voor *leuk* of *cool*: 'een showe kerel' betekent voor de jonge (Antwerpse) chatters zoveel als 'een toffe kerel'. In het Engels is die betekenis onbekend.

Ten slotte zijn er ook heel wat speelse spellingsaanpassingen te vinden: *clean* en *alright* worden wel eens *klien* en *olraajt*. Dergelijke innovaties blijven weliswaar meestal laagfrequente ad-hoccreaties. Het exogene karakter van de anglicismen wordt met andere woorden niet alleen gekoesterd en functioneel geëxploiteerd, maar tegelijk ook enigszins geneutraliseerd.

Universeel en lokaal, een opmerkelijke dualiteit

Vlaamse tienerchattaal geeft dus blijk van een opvallende dualiteit. Enerzijds vinden Vlaamse tieners door het gebruik van universele genregebonden features en de intensieve ontlening aan het Engels aansluiting bij de internationale chatcultuur. Anderzijds blijft hun online communicatie, door de soms verregaande toe-eigening van anglicismen en vooral door de hoogfrequente productie van spreektaalige en regionale/lokale vormen, te allen tijde sterk lokaal verankerd.

De grote aantrekkingskracht van het genre bestaat erin dat jongeren naar hartenlust mogen afwijken van de schools aandoende taalnormen en kunnen experimenteren met creatieve en innovatieve taal- en spellingsvormen. Op die manier hebben chatters de mogelijkheid om het geschreven Nederlands sterk te personaliseren, wat in andere contexten uitgesloten is of toch sterk afgekeurd wordt. Chattaal heeft zo een soort van schrijftaalrevolutie teweeggebracht. Dat maakt het genre niet alleen bijzonder geschikt als materiaal voor allerhande onderzoek naar linguïstische variatie, maar ook een uitermate interessant studieobject op zichzelf.

Literatuur

Androutsopoulos, J. (2011), Language change and digital media: a review of conceptions and evidence. In: T. Kristiansen en N. Coupland (red.), *Standard languages and language standards in a changing Europe*. Oslo: Novus, blz. 145-160.

De Decker, B. (2014), *De chattaal van Vlaamse tieners. Een taalgeografische analyse van Vlaamse (sub)standaardiseringsprocessen tegen de achtergrond van de internationale chatcultuur*. Universiteit Antwerpen: Doctoraal proefschrift.

De Decker, B. en R. Vandekerckhove (in voorbereiding), Global chatspeak features in local Flemish: social and medium-related determinants.

Taldeman, J. (2008), Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal. In: *Taal en Tongval*, 60, blz. 26-50.

Vandekerckhove, R. en J. Nobels (2010), Code-Eclecticism: Linguistic variation and code alternation in the chat language of Flemish teenagers. In: *Journal of Sociolinguistics*, 14-5, blz. 645-665.

Benny De Decker is doctor in de Taalkunde en als onderzoeker verbonden aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: benny.dedecker@uantwerpen.be